

Г Л А С Н А Р О Д А.

ЛИСТ ЗА НАРОДНЕ СТВАРИ, ПРИВРЕДУ, ПОУКУ И ЗАБАВУ.

„Глас народа“ излази сваке недеље на табаку. — Цена му је на годину 3 фор., на осам месеци 2 фор., на четир месеца 1 фор. аустр. вредн. — Дописи се пишу уредништву а претплата и огласи администрацији „Гласа народа“ у Нови Сад. — Огласи наплаћују се од ретка оваких слова 5 нов. и 30 новчића за жиг сваки пут.

БРОЈ 33.

У НОВОМЕ САДУ. У НЕДЕЉУ 19. АВГУСТА 1873.

ГОДИНА III.

ШЕЗДЕСЕТ ХИЉАДА МРТВИХ!

Од како је злокобна зараза — колера — и ове године заокупила јадан народ у нашој домовини, оболело је од те заразе до 150,000 душа, а главом је платило 60,000. Доиста ужасан број! Да нам је земља била уплетена у крвави рат, па једва да би толико пало на бојноме пољу. Ово је удар, кога ће земље Стеванове круне годинама осећати. У тој општој невољи страдао је и наш народ по Срему, Славонији, Бачкој, Банату и бившој војеној крајини.

И у нас имаде стотинама кућа, које су изумрле, затрле се. Где се пре ширила по кући вредна чељад, ту је сада мртва, гробна тишина. Много је огњиште обрасло травом и коровом. Многи кука за оцем и мајком, многа нариче за верним другом, војном и љубом. Многи проклињу час, који их је сачувао од смрти, те су остали живи и самохрани, да се муче на беломе свету.

Благо оном, који је још толико снажан, да може својом снагом да одоли у борби за живот и опстанак.

Ми немамо података да измеримо, у коликој је мери подесила и наш народ та голема несрећа, али нема сумње, да смо и ми страдали као и други. Буд су се надале хрћаве и осудне године; буд је ударила скупоћа у најпрече потребе живота, ту је овом несретном заразом остала многа кућа наша без ранитеља и бранитеља.

Зацело да нема села, где год је зараза беснела, а да није остало немоћних удовица и сирочади. Где је сачувана мушка глава, тамо и Боже помози, биће зар кога, који ће се мучити да одржи кућу. Али шта ће узаво час тамо, где је останула кућана слабој жени, или где је све старије изумрло, па по пустој кући пишти сама нејака сирочад.

Без брзе помоћи та ће нејач пропасти.

Свуда се по земљи дижу гласови, да ваља тражити помоћи у овој великој несрећи.

Ако за икога то за нас важи: Помози се сам, па ће ти и Бог помоћи! Док дође ред и на нас, да нам ко помаже, дотле може да нас не буде већ хиљадама на овом белом свету. За то не часимо часа, но помажимо се сами!

Ми управљамо ове речи наше поглавито на одборе наших црвено-школских општина. Њима је поглавита хришћанска и српска дужност, да се нађу сирочадма, јадним и невољнима у својој општини на помоћи. У средини тих одбора седе први људи наши, има ту људи умних и душевних, који имају срца за свој народ.

Буд нас тару наше мање, те нас је издана у дан све мање на броју, туд ако пустимо да се затре и пропадне и оно, што се родило на свет и што би могло да живи, онда ће на скоро наше куле и торњеве пожелети Срба, али нас не ће бити више, једва тек за лек.

Не ћемо да разлажемо опширно, шта ваља чинити, једна је реч довољна, ако речемо нашим **Одборима**: будите делом и словом невољнима и сиротима у помоћи!

А сад у име божије на ноге! Не часимо ни часа, јер отежући и премишљајући ствар, можемо доцкан доћи хиљадама наших једника — а кад их већ једном не стане са света, не поможе нам вајкање.

У име хришћанске љубави и милости, у име свете дужности према ближњима својима, према крви од наше крви, помажимо ко чим може, тако нам свима Бог помогао, у данима ове тешке невоље!

С. В. П.

О ШКОЛАМА.

III.

Шта је задатак реалкама и гимназијама?

Међу оном децом, која су свршила народну школу, која су се научила знању, што је сваком човеку најнужније, имаде и таке, која нису тим знањем задовољна, која хоће још даље да у школу иду, да још више шта науче. Родитељи треба дете своје добро да испитају, да се увере, за што има више воље, да ли за науку или за друго какво занимање, за економију (земљеделство,) занат или трговину. Имали дете више воље за науку, онда треба да га дају у гимназију, има ли више наклоности другим занимањима, које горе наређасмо, онда га ваља дати у реалку. У

гимназији се дете приправља за више науке. Оно ту учи све оне струке, које мора младичи знати, ако хоће да буде кадар прећи на највишу од свију школа, на свеучилиште. Гимназија дакле приправља младиће за свеучилишта. А како оне научне струке, које се на гимназији предају, имају и опште вредности, дају младићима општег знања, т. ј. знање, које је у опште, које је сваком нужно, то гимназије осим што приправљају младиће за свеучилиште, шире и опште знање и изражање међу народ, јер ако који младић и не оде на свеучилиште, него ступи у живот, ако се ода другој којој струци, он зато ипак знање своје може употребити, оно му је добро дошло, јер, као што рекосмо, има опште вредности. . . Реалке уче ону децу, која хоће да се изобразе за економске, занатлије и трговце. Оне дају деци она знања, која су им нужна ако хоће у економске, занатлијске и трговачке школе да ступе. Оне дакле приправљају децу за те школе. Не оне приправљају још за једну вишу школу, а то је за технику. Техника зове се она школа, у којој се изучавају инџинири, архитекти, (тако се зову они, који праве планове, како да се куће, цркве и друге зграде зидају), механици (то су они, који праве машине) и учители за реалке. По што је оно знање, које младић у реалци научи, и иначе у животу нужно, то реалке не приправљају само за друге школе, него дају и знања, које је и у животу нужно.

Да видимо сада, које се науке у гимназији а које у реалци предају.

Имаде три предмета, три ствари, око којих се врзе сво знање, сва наука људска. Та три предмета су: верозакон, човек и природа. Верозакон учи човека, како да се понаша према људима. Он га учи, да воли људе онако, како их је волео велики, бесамртни учитељ људски: Христос. Грешан човек тешко ће игда достићи божанственога учитеља свога, али за то не треба да малакше, него треба да се што више усавршава, да буде што бољи, како би се што већма приближио Христу. . . Други предмет изучавања људског је — човек.

Човек се цени по делима. Све оно што је човек досад починио, што је створио, треба сазнати, проучити. А то се може из историје и из науке о језику, јер овај је један од најдивнијих дарова људских. . . Али нужно је упознати и природу, њене створове и све оне законе, који у њој владају. Само познавајући природу може човек њену снагу за своју корист употребити, може њоме господарити. . .

Науке, које се око поменута три предмета: око верозакона, човека и природе врзу, јесу дакле: Веронаук, историја, наука о језику и природне науке. Ове науке предају се и на гимназији и на реалци. Разлика је у томе, што се у гимназији више обзира узима на језике а у реалци више на природне науке. Међу језицима имаде старих језика, који се сада

не говоре, који су се говорили пре другог времена. Таки су језици, грчки и латински. Ови језици су тако савршени, да досад није било од њих савршенијих. Учећи дете те језике, изучи оно облике и законе њихове, па онда знаде боље и свој матерни језик, јер га упоређује с њима, па види, шта је боље шта ли горе, него ли у тих најсавршенијих језика. Осим тога Грци и Латини, а особито први имају богату књижевност. Они су радили на многим научним струкама, они су многој науци темељ ударили, тако да је њихова књижевност извор, из којег је потекла доцнија наука у Јевропи, и из којег се и данас непрестано црпи. То су разлози, то је узрок, који наводе они, што грчки и латински језик у гимназији заводе. Осим грчког и латинског језика, предају се у гимназији и природне науке у ширем смислу, а ту се разуме: математика, физика и природне науке у ужем смислу, праве природне науке, а то су: наука о минералима, о биљкама и о животињама. Али на све ово се не узима толико обзира, колико на старе језике: грчки и латински. . . У реалкама је противно. Ту се опет природне науке више уче. По што се ученици реалке приправљају за струке, које им у животу требају, по што је и сам живот и сам човек створ природни, то реалац треба да природу и њене законе што боље проучи, јер ако то не учини, на сваком кораку ће у животу заплићати. За то се у реалкама више, опширније учи математика и физика, химиа, зоологија, ботаника и минералогиа. Од језика уче се у реалци новији језици: француски и енглески. Ови језици се истина предају и у где којој гимназији, али не толико, не тако опширно као у реалкама, у којима су они обично обвезни предмети, т. ј. морају их деца учити.

Но није довољно само да гимназије грчким и латинским језиком и књижевношћу а реалке природним наукама приправљају децу, прве за свеучилиште а друге за технику и за друге стручне школе, није довољно, да оне само дају деци знања, које је нужно ако хоће да поменуте школе похађају, није довољно да деца стеку само општег знања и изражања, него је нужно, да се у њима облагороди срце, да буду правци не само у знању, него и у честитости и поштењу људском, да у њима буде развијено и узвишено чувство родољубља. Верозакон учи људе да буду све бољи, да се све више приближују ономе, који је темељ ударио науци хришћанској, општа историја их учи, да се угледају на оне људе, на оне карактере, које цело људство као своје узоре поштује, а народна историја упознавајући их са по избор делијама и првацима народа, који су га у напред водили, подстиче у њима свето осећање родољубља, осећање љубави према народу и отаџбини својој. За то се и веронаук и општа и народна историја једнаком мером предаје и у гимназијама и у реалкама. Дете ће у толико више водети слатке звуке

свога матерњег језика, у колико више буде сазнало за све лепоте и дражи његове. С тога се и на гимназијама и на реалкама и матерни језик предаје, и њему се пристојна пажња поклања.

Задатак је дакле гимназија, да приправе ученике за свеучилишта, и реалака за технику и друге стручне школе, а заједнички задатак им је, да дају ученицима општег образовања, да начини од њих што честитије људе, и да подстакну у њима чистоту родољубља.

РСТУБОВИ ЗДРАВА И ДУГА ЖИВОТА.

3. Пиј воду!

Све што је у природи стално, тврдо, било је негда течно. Из бистра јајета постаје у топлоти стално кокошије тело. Као што се из речне воде таложе прудови, из којих се временом стврдне пешчаник камен, тако се из животињске крви таложе сталне честице, и праве разнолику грађу телесну. У крви дакле мора бити воде, да би сталне честице, које храном улазе у тело, могле доспети свуда по телу и таложити се по разним удовима. Та вода што је у крви, улази у тело кад пијемо; кад уђе, цеди се кроз кожице од прибора и прелази непромењена у крв. Ту дошав, посредује најпре да се крв лакше миче кроз судове, а за тим се цеди кроз све приборе, испира и односи собом све оне сталне честице, које су се уквариле и постале неспособне за одржање живота. Вода излази кроз кожу, кроз моговоде, кроз прево на поље и извлачи собом све што је нечисто у телу, а ми непрестано пијемо чисту воду, да нахладимо тај губитак. Како буде тим цеђењем и испаравањем мало воде у крви, одмах ће нас подсетити жеђ, да нам ваља нахладити тај мањак и ми пијемо. Немамо ли воде да се напијемо, крвоток отежа и тело почне брзо малаксавати. Најтежа, најужаснија је смрт од жеђи!

Вода је у неколико и храна, јер се могу њене сталне честице да употребе као градиво за тело. За то човек о води може дуго да живи, а да не једе ништа, као што то виђамо у болести. Баш тиме добија вода тај свој голем значај за наш живот, и с тога је има у свима органским тварима, које употребљавамо за храну, а где је нема много, ми додајемо воду кад готовимо храну.

Како је човеку већа потреба да пије него да једе, то му ваља обратити већу пажњу на воду, коју пије. Ја велим на воду, јер вода је само природно пиће човечије, и ако пијемо осим ње и друга пића, то бива за то, што садрже много воде. Чиста вода не сме имати ни боје ни мириса, ни укуса; ако има једно од о тога трога, значи да је смешана с којечиме, а та смеша често бива штетљива здрављу. Кад заударавода, смешана је с трулежом из земље или из дрвета од бунара; ако је обојена, има у њој биљних и жи-

вотињских трулих честица; ако има каква укуса, то је смешана с којекаквим минералним честицама, као салитра, со и др. На посетку ако је само мутна, то има у њој ситна песака, и овај још најмање штети здрављу, јер се не раствара. Креча има свагда у води, али, ако га има много, вода је тешка, а ми је можемо познати по томе, што оставља у суду, где се држи, беле млазде. Најбоља је вода за пиће изворна, а за њоме долази одмах речна вода. Бунарска вода може бити добра, ако нема у њој много креча и трулежа, а не ће их бити, ако је бунар у песковитом земљишту. И најгора вода може се поправити, кад је процедимо кроз песак, а кад заударавода, ваља је цедити и кроз дрвено угљевље.

Воду ваља да пијемо у свако доба, кад осетимо жеђ, али, кад лежемо и устајемо најбоље нам прија и највише користи. Мање је корисна кад је пијемо после обеде, јер хоће, особито кад је тешка, да успори варење. Нагло је не треба никад пити, јер може, ако је одвећ хладна, да нанесе захладу и болест. Кад нам се многа вода пије, знак је да у крви има нечистоте, као што то бива у грозници, и тада баш ваља добро да пазимо, какву воду пијемо, па ако нема чисте код куће, ваља да је набавимо из околине, где је добра, или, ако то није могуће, да процедимо своју кућевну воду. Болесним људма, који жеде, чиста вода је лек, јер она брзо и поуздано исплачи нечистоту из крви. Бесмислица је дакле забрањивати воду у болестима, па ма какве оне биле.

Лековита је вода нарочито онима, који болују од застарелих болести, и таквима треба чиста вода да је преча од хране. Здравима је чиста вода најбоље средство, да се одрже здрави и да продуже живот. За то су образовани народи у свако доба жртвовали и труд и трошак, да сироводе чисту планинску воду, где је нема; за то се и данас за ту цел много ради и троши. И данас има по Србији и по Срему много трагова од водовода, које су градили Римљани и Турци. Стид нам је признати, да ови последњи у томе надмашују многе образоване западне народе.

Колико је чиста вода добротвор човечијем животу и здрављу, толико је нечиста њихов душманин, јер многе болести што виђамо по нашим крајевима, поничу из нечисте воде. У таквим пределима није чудо, што се људи лађају вина и ракије. Што се тиче првога то не може бити штетљиво већ и за то, што у њему има девет делова чисте воде, а само један део којечег другога, па ипак не пролази народ добро свином за то, што навика приморав човека да није свевише и више, а из тога долази пијанство и пропаст. А тек ракија! Та ће за неколико година исцедити тело, као да су га гује пиле, јер ракија може бити само лек у извесним приликама, али никад и никакво пиће за човека.

Према овоме, што сам овде укратко рекао, требало би сваки да се постара, да има чисте воде за

пиће. Планинци је и тако имају, али планина не даје доста летине, а на равници је вода готова болест. Знамо из искуства, да је вода у бунарима све то чистија и лакша, што је дубљи бунар, и што се више при из њега. За то би најбоље било копати дубоке бунаре у сред села, из кога би сваки радије вадио воду, за то што је боља и хладнија. У Банату има таквих села (Падина, Петрово село и др.) и из вода своских бунара врло је хладна и прилично лака а свакад чиста, јер се много при. Уверен сам, кад би испитали стање здравља у таким селима, да би се показало боље него у Бачкој, где нема таквих бунара. Општинска старатељства дужна су да се брину за благостање свога народа. Тога благостања не може бити, где је народ болешљив, а болест у прву руку долази од нечисте воде, за то што је вода први и главни састојак наше крви, и што крв не може бити чиста, кад је вода нечиста, а нечиста крв то је болест.

Кад можемо да помогнемо себи и сачовеку своме, а лежи нам у власти, а не иште ни велика труда ни голема трошка, за што не би учинили? — И ако је наш народ у неким крајевима одан пијанству, те с тога сиротује, губи се и пропада: ко је томе крив?

Пиј воду, па ћеш бити здрав и живи ћеш дуго, али — ниј чисту воду! — Др. М. Ј.

ИЗ НАРОДОПИСА.

Чиме се који народ бави.

(Свршетак.)

Долазимо многобројној гомили пастирских народа. Ови су већ разноличнији, јер су и животиње, које они тимаре, различне, а и земља, што способности становника развија, особита је. Морамо дакле прво посматрати, какве су оне животиње, које човеку користи доносе.

Животиње, што пастирским народима користи доносе, све спадају међу сисавце, који су понајвише на човека налик и с њиме најбоље живе. Најпознатије су такве животиње: камила и северни јелен; коњ и магарак, говече и овца, коза и свиња.

Камила има у себи од свију најкориснијих животиња по нешто: она даје млека као крава, длаке и вуне као овца, носи терет као коњ, у топлим, сувим пределима за јахање и терет боља је од коња, а за путовања кроз пустињу способна је као ни која друга животиња. Она је тако блага, услужна, дурашна и верна човеку, да је он одма њој пажњу поклонио. Она не живи нигде у дивљем стану и као да је само за човека створена. Када би људи изумрли, зацело би и камиле на гробу последњег човека угинуле. Све друге, као: коњ, говече, и само цето, опет би подивљале. Пустиња је страшна и непроходна за људе, који око ње живе, али камила помаже човеку,

те може кроз њу проћи, на оазама се настанити, и на окрајцима јој боравити. Са својим широким ногама корача она по песку, не пропадајући као човек или коњ. Вода, коју у желудац узме, траје скоро недељу дана, а као овца сноси она стрпљиво жегу сунчану, хладовину ноћну, корачајући обазриво, као да штеди снагу своју, непрегледну пустињу од оазе до оазе. (О аза је оно место усред пешчане пустиње, на коме има траве, дрва, извор и т. д., те људи могу ту живети). Карван (друштво, што путује кроз пустињу) узме собом неколико камила, на које натовари јела и пића. Ако настане крајња оскудица, а путници закољу камиле, ове путујуће бунаре, избављајући живот последњим остатком воде, које умирућа животиња своме господару остави.

Камилаш употреби скоро све што камила има; млеко пије и прави од њега јела; од других грубљих длака прави узице; од тање вуне, коју сваког пролећа ишчешља, и од које толико добија, као од три до четири овце, прави финије ствари; он употребљује и месо, кожу, кости, шта више и ђубре, јер њиме ложи ватру.

Но камила није могла одомаћити се у свим земљама, те да свима служи, јер она може живети само у топлим пределима. Она је Арапима од велике користи, пренесавших преко пустиња до обала атланског океана када пак они у Шпанију пређоше, зостаде камила, и као да Арапи не могу живети без ње, јер морадоше уступити и пропасти у борби са Јевропљанима, који коње, овце и говеда тимаре. Камилаци, синови пустиње, мухамеданци, нису позвани, да владају светом.

Поред камиле вредна је спомена и лама, ма да је ова мања и ни налик није толико од користи.

Противан камили је северни јелен, који на далеком северу људима велику корист приноси.

Обе животиње, камила и северни јелен, живе у пределима, који су један од другог раздалеко, међу којима је широки умерени појас земаљски, у ком имаде читав ред других користних животиња. Оне се састану само у животињској башти које велике вароши, али ни једној ни другој није ту повољно живети, јер камили је у зиму сувише зима, а северном јелену је опет у лето сувише топло. Кад би их пустили, камила би побегла југу, тражећи своју зраку, а јелен би се вратио северу, тежећи за својом маховином.

Али северни јелен је у том сличан камили, што и он своме госи све даје, што год има. Женка му даје млека, мужак и женка му вуку сонице тако брзо, како газда хоће, који од зиме бежи, а по самрти остави му кожу, која је топла, те од ње прави хаљине. Јелен нема вуне за жице и узице, а од жила праве се дебеле жице, којима Лапонац шије од коже хаљине, шубаре, чакшире и чизме. Месо његово даје јаку храну, која му је нужна, да се угреје и оснажи.

Постојбина северног јелена много је мања него ли камилина, и по што је Лапонац са том својом животињом везан за оскудну природу, то он не може своје природне дарове да потпуно развије. Лапонац је мада збијена телесна састава, као год и северни јелен, и биљке, које, по што је лето кратко, једва озелене, а од плодова нема разговора. Он није могао да се развије, и да постане подузетан јунак, него је остао у својој уској постојбини, не ширећи се даље, ван граница. Али као земљеделац ипак је бољи од других северњака, који живе само од рибе и других животиња.

Међу постојбинама северног јелена и камиле шири се велики појас других корисних животиња: говеда, коња, магараца, оваца, коза и свиња. Ови се разликују од северног јелена и од камиле тиме, што могу живети на разним местима. Они тиме промене и направ своју, делећи се у родове и врсте. Али по што оне задржавају своје главне особине и своју хасновитост и ову су шта више увећати кадре, то их људи све више употребљују, вредност им расти и оне су праве културне животиње, т. ј. човек их за своју потребу може, по вољи усавршити, облагородити. Ми ћемо овде да те особине потање обележимо, јер из тога ћемо се уверити не само о томе, колико се која од тих животиња даје употребити, него ћемо сазнати и правац, којим је ишло изражање оних, што их тимаре.

Како се разликују један од другог чиком, који са бичем и замком за чопором коња јури, и овчар, који ћудом псету заповеда, да збије овце у гомилу! Живећи с ватреним коњима постаје човек сам ватрен, окретан, смео, а дружећи се с благим овцама, постаје благ, тих пастир. Међу њима у среди су: говедарски, козарски и свињарски народи.

Коњу је постојбина стена пуста. Стадо оваца може се заградом ограничити, да пасе на уском простору, козу можеш привезати узицом за цбун, па ће ти све обрети, чопор говеда можеш напасти међу усевима; чопор коња пак треба пашњак, који је неколико миља велик, па да по њему по својој вољи тумара. Копита му је начињена за суху, мекану равну земљу. Умерени појас земаљски, по свој прилици висине азијатске, првобитна му је постојбина, а највећма воли топло поднебље Аранске, где је највише усавршио се. Али како је он брзоног, то прелази те границе, и поред разумне неге, даје се преобразити и у разним крајевима земаљским одомаћити.

Тако је сада коњ у свима деловима света раширио се и научио се, да трни жегу и зиму, а копита му је отворила, те може ићи по камену, песку, снегу и леду.

Прави коњушарски народи су: Калмуци, Монголи, Патагонци, Анке. Они употребљују од коња млеко и месо, гриву за ткање, кожу за обућу, шта више и кости. Но ипак је коњ за човека с тога најкориснији, што

вуче и терет носи. Тиме је коњ много припомогао, те су се раденост и саобраштај унапредили, а и он је сам усавршио се. Дивљи коњи, који по Татарској и на пампама (пољанама) јужне Америке хиљадама тумарају, малени су, кудрави, дебеле главе, бесни, тако, да наш коњ, који је припитомљен, обучен, који се да по вољи управљати, али је при томе ипак смео живахан, племенит, као нека друга животиња изгледа. Човек дакле може себи у заслугу уписати, што је ова животиња усавршена. Коњ је тако рећи на ново од човека створен, и показао му се благодаран као ни једна животиња.

Неки коњанички народи тако рећи срасту са коњем. Што се приповеда о Хунима, да су они на својим чилим кудравим коњима седели, јели, пили, саветовали се и спавали, као да су прирасли уза њ, то је све још и сад код коњушарских и коњаничких народа, који се смитају по пустама Азије и Америке. Стари народи мислили су, да има коња са људским телом и главом. Таког коња звали су они кентаур. А народи у Америци мислили су, када су Јевропљани дошли, па су их на коњима угледали, да су коњаници за коња прирасли и јако су се зачудили, када видоше, где јахачи са својих коња посилазише.

Коњ је најснажнији, највреднији и највернији служитељ људски; он му помаже орати, сејати, жњети и млатити, он му вуче кола, лађе, окреће му сувачу, вуче му воду из бунара, руде из земље, лови с њиме животиње, иде с њиме у бој, помажући му у најватренијим биткама. Услугама својим помогао је коњ човеку, те је учинио хиљаду проналазака, који су раденост, покућство, трговину и обртност преиначили и највеличанственија дела изазвали.

Народи су се из Азије у Јевропу на коњима доселили, мухамеданство је са хришћанством а ово опет с њима борећи се коње употребљавало, а у витешко, у јуначко доба је коњ много допринео, те су витезови и јунаци по свету се прочули.

Магарац је рђавији коњ; он не би поред коња у обичај ушао, да није дурачан у послу, да није сигурна хода особито у брдима, да није с мало хране и неге задовољан.

Међу коњем и магарцем стоји мазга.

Говече не може заменити брзога коња у вучењу, а магарца у терету, само при лаганом, снажном послу, на прилику за плугом, изједначује им се радња, али за то говече ипак има, што је у њега боље него у икоје животиње.

Крава је друга дојкиња човечија. Млеко јој је укусније него ли у коња, магарца, камиле, козе и овце, и има га изобиља, при доброј нези, кроз целу годину. Када одбијеш дете од сисе, то му крава даје годинама храну и та је тако добра, да човек може само од ње живети. У Јевропи живи велики део људи од млека и од плодова.

Али и за силију храну тешког радника, за меснату храну најзгодније је говече. Говече нарасти за 4—5 година, и има тада 1—2 хиљаде фуната. Месо му је укусно. Од масти му осветљује се кућа, од коже прави се обућа, а длака, рогови и кости употребљују се за разне ствари.

После говечета најкориснија је овца. Она је слаба, те не може вући нити терет носити, али вуна њена, која је лепа и бујна, доноси власнику доста новца. Месо млеко и сир, дају богату храну пастирским народима, што овцу тимаре.

Коза даје више млека и плоднија је од овце и тиме, као и својом фином длаком и кожом пристаје она уз овцу, као корисна животиња.

Свиња долази на послетку. Она нема скоро друго ништа, до ли меса и масти, она дакле не даје више ништа осим хране, јер и кожа јој се више једе него ли што се за друго што употребљује; али је тако плодносна и тако брзо и бујно расти, да као кућевна животиња може за народ довољна бити.

По животињи, коју који народ тимари, деле се народи на: камилаше, јеленаше, коњушаре, говедаре, овчаре, коваре и свињаре. Владајући се по својој животињи, остају они са камилом у топлој а са северним јеленом у хладној земљи, иду они са коњима у широке пусте, бирају са овцама сухе брежуљке, пуцају се с козама у цбунове и лиснате шуме, или спуштају се са свињама у долине, на баровите реке, поводећи се тако за животињама, да би само од њих што више користи имали.

Сви пастирски народи су скитнице; јер кад им стада попасу траву, онда они иду даље. Пастирски а пре свију коњушарски, говедарски и свињарски народи раштркали су се по земљи и полако су је пунили житељством, докле су биљари и ловачки народи на једном месту остали. Само рибарски народи су на води пастирске престигли и они, који су међу њима најсмелији, у свим деловима света су их предварили. Воћаре задржава хладовина дрвета, ловцу је граница крај од шуме, а пастиру пашњак, само морнар, у којег се рибар преобразио, нема границе....

По Штаму.

(С.)

ИЗ ПРИРОДЕ.

Душа у животиње.

(Свршетак)

Ево још једнога чуднога догађаја, који нам причају људи, који су га добро посматрали. У селу Ведендорфу, округу гарделенском у Немачкој, ухвати једну роду у флагрантном „браволомству“, на ту бруку скупе се много рода и родаца и по што су се подуго и озбиљно саветовали, то мужисте блуднице потегне први а остала господа судије за њим, те угрувају кљуновима несретницу на месту и из-

баце јој лешину из гвезда. — Енглески ловци приповедају, да дивље патке имају своје праве парламенате, па у њима дебатују и гласају. Обичан ловац не разуме много од тог пачијег језика, знаде само, како узвикују, када хоће да опомену или утишају, а имају као и друга животиња особене изразе за бол и млину, глад и страх, љубав и љубомору. Искусни ловац знаде, када патке диване о узлету и слету, о опасности, о љубави, и срџби. Свака врста патака има своје особито наречије. Пре него што ће јутром узлетети, врло се живо препиру и то по 10 до 20 минута, па тек онда узлете. — Причају, да је једна болесна гуска лежала на јајима, па кад јој је већ здраво позлило, диже се и приђе другој гусци, поче јој нешто гакати, а ова оде на њено гвездо да леже. Болесница се сћућури мимо њу и после једног сахата скапа од болести.

Кад сам већ у речи о гускама, онда да наведем шта ми је наш честити архимандрит Лаврентије Гершић причао о гускама, које је у једном доколном часу сматрао на манастирском потоку. Стоје — вели тај умни посматрач природе — два чопора гуска на потоку. У једанпут ће истрчати гусак из једног чопора и полетиће да узео час мало прогази леђа једној вижљастој гусци из туђег чопора. Кад то опази гусак тог чопора, полети своме тамацу у коштак, те удри по њему кљуном, да му је перје летело на све стране. Кад га се добро намецкао, остави га свог скућеног и поче да се враћа јасно гачући своме чопору. Из тога гакања чинило ми се као да разабирам како победосни гусак вели својим гускама: „Јесте ли видиле, како сам га намајсторио!“ А гуске као да му радосно одговарају: „Бог да прости, тако му и ваља! Баш си јунак! Живио! Живио!“ А и онај кукавац што је извукао фуру, враћа се такођер натраг у свој чопор, али из његовог жалосног гакања излази као да вели: „Нека, нека, вратићу ја то теби!“ А чопор његових гуска, као да му вели подругљиво: „Шта си тражио, то си и нашао. Тако ти и треба! Био седити с миром!“ Лисица знаде својим гласом да вије на сваку руку. Пас дружије лаје када се радује, а дружије када се љути. Пчеле, мрави и бубе изражавају своје мишљење, пинајући и притискујући својим пипцима, зујећи и пуцајући крилма.

Неки ће допустити да имају и животиње свој језик — говор, али ће тврдити, да се тај језик не да изобразити и усавршити. Да и не спомињемо како је тешко говорити о томе, да ли се немудри језик, кога ми људи не разумемо, може усавршавати или не; ипак има велики број факта и посматрања, са којих се не смемо посумњати, да се и гласовни говор и говор знацима у наших животиња даје у неку руку усавршавати. Тако се н. пр. битно разликује гласовни језик дивље и припитомљене животиње једне исте врсте. Али узмимо како бива у том погледу са језиком црнаца, или у опће са језиком

оних дивљих народа, за које нам причају путници, да више говоре немим знацима, него ли гласном речи. Дивљаци, које нам је мало час Хо пе описао, имају у свом целом говору неколико промуклих, крештећих звукова. Рајхенбах тврди, да су „бушмани“ својим језиком тако оскудни у речима, да им је сав говор у томе, да шапну језиком, да изуште неколико сурових, храпавих грлених гласова, за које ми и немамо слова, а у осталом се помажу знацима и миговима.

Ми знамо да се умне моћи у животиња дају исто тако развити и изобразити, као и у човека. Каквих чудноватих вештина не виђамо у дресираних животиња? Кака је разлика између дресираног пса и обичног пса? Не ваља мислити, да је дресура чисто механичка, не, она је васпитање животиње, којим животиња долази до тога, да појми шта се иште од ње. Што је то васпитање животиње врло споро и мучно, то није с тога, што би животиња тешко појимала наставу, него с тога, што је врло мучно непосредно споразумевати се са животињом. Ту се морају употребљавати она иста средства, која се употребљују при настави глуве и неме деце. Али и без те дресуре постаје домаћа животиња, само с тога, што је непрестано око човека, умно образованија и савршенија од своје својте у пустињи.

Неки веле, да је људскоме уму већ по себи урођено, да се само из своје побуде изображава и усавршује, а животиња би, да је човек не усавршује, увек остала онака каква је. И то тврђење не стоји. Узмите само ум у најнижих раса људства, у њега није те побуде за усавршавањем; у тих народа нема властите историје образованости, а зна се да је, ако узмемо човечанство у целини, исто требало хиљадама година, док се у њему пробудила та побуда, да напредује и да се развија.

Из свега овога изводимо: да има неки поступни прелаз од животиње до човека и по умним и по телесним особинама. Битне, апсолутне разлике нема, него је та разлика по својој природи само односна. Разнолике моћи и творива у живој природи укрштају се својим радом и упливом, те производе разнолике производе, а ти производи нису оштро одељени један од другог, него међу њима има непрекидне свезе. За то и човек не треба да се гордо поноси, да је он створ изнад осталог света, него ваља да упознаје оне тврде и нераскидне свезе, које га везују за осталу природу. Он је понижао као што је понизило све остало што живи, гмиже, расти и цвета, а згинуће као и све остало што згине.

(По Бихнеру.)

—X—

ТРГОВИНА И ОБРТНОСТ.

— П. Сад, 18. авг. Ноћас је пала овде и у околини лепа киша, која ће усевима, што још нису побраци као на прилику кукурузи добро доћи. И виноградима ће ова киша пријати. Грождје је већ

почело овде очде од велике припеке, што је последњих дана била венути, али ће сада освежити се и опоравити, те ће бубрити и зрети.

Житна радња. Са пештанске пијаце јављају, да су довози врло слаби, не памти се, да се икад толико слабо довозило нарочито шенице. Цене су с тога чврсте. Добра роба скочила је са 5—10 нов. Промет 80,000 цен. по 7. 7½ нов. 7. 10. н. Раж је пала са 15—20 нов. прометједва 10,000 меца; цена фр. 5. 40. нов. Јечма нема на пијаци. Кукуруз је ради трајне суше скочио са 30—40 нов. промет 40,000 цен. Цена 4 ф. 60 н. по полценти.

Радња са свињама. У Штајнбруку је радња врло жива, јако се купује за извоз, ма да је кукуруз јако скочио, немања воља радњи. Цене угарске и српске од 250—350 фунти 31 — 31½ нов. 360—450 фунти 30½—31 н. тешке врсте 29—30 н. истакле 31 нов. У оборима има до 40,000 ком. свиња.

Разни производи. Маст скаче, цена 30—32½ фор. с буретом. Сланина 29—30 димљена 32—34 фор. Лој 27—28 ф. Шљиве босанске 15. ф. у бурету 15¼—¾, ф. српске 14¼—½ фор.

Пек мез славонски 12½ фор.

ПОДЛИСТАК.

ОНА НЕМА КАДЕ?

(Наставак)

Колико добрих, нежних мајака, које верно гаје децу своју, брину се дан и ноћ за тело им, а за душу децу да се збрину и састарију, за то и не хају, немају каде. У детету се буди дух, севне у стотинама чудних питања, нешто га гони изнутра да се изкаже, да се смири, а мајка му — први учитељ, коме дете верује све и сва, не ће да га чује, нема каде, да му одговара на његова силна питања.

Мати је оставила новине на стол, наслонила је брижну главу на руку, ћути и премишља....

Како је чудан мали Ранко! Како је немиран, како ме мучи. Плакање му је умукло, настала је тишина, како је нема, како је тужна та тишина!

„Зар и ја морам умрети, мати?“

Где му само то паде на памет!

Мати Ранкова није као и сведруге матере помишљала, како живо, како неодољиво утичу на дечију душу, што се тек буди и тежи самосвести, та чуда, те загонетке из спољнога живота. Оне живље утичу на дечију душу него на нас, који смо на њих навикли на смо отупили, оуглали. У матери се на мах пробудила нека жива потреба, нека тавна чежња, она је хтела нешто да поправи, па ју је срце повукло за својим дететом. Уста и стаде пред огледало, да згледа своје разбарушене вितिце, али на мах јој паде на памет, да је већ време да се обуче. Муж ће јој скоро доћи да је води на „беседу са играњком.“

За мало што није са књиге и Ранка заборавила, да ће вечерас на „беседу,“ па још с играњком!

А како је она радо играла!

А зар је то грех, што је она још у тим годинама била тако вољна и весела? Та она је била млада, у пролећу свог живота, жудела је за насладама и забавама,

Док је девовала будна је сањала, како ће царски да доживи као млада госпа, а живот јој је био мирна, тиха река.

Та и муж јој воли да види, како је она чила и весела, како јој се сви диве, кад је погледе окићену и урешену.

Морала се журити да се буче за „беседу.“ Није имала каде да потражи свога Ранка, доиста није имала каде за своје јединче! Једва што је имала каде да викне својој куварици, да јој мало помогне при облачењу.

Ранка је дадиља одвела у ону малу тесну собицу из авлије — што се зваше „његова соба.“ Чудан је свет! Најлепше и најздравије одаје застире билимовима и диванима као чисте собе за туђе људе, за посетите; а сам се мучи и станује у најтешњој и најмрачнијој одаји, где не може нико да станује, ту скрља своју децу, та за децу је и ту добро! Ранко није хтео да попије за вечеру своје млеко. Дадиља је имала муке с њиме док га је полак намамила, полак натерала на то, био је неучтив, упоран и самовољан — слика и прилика материних маза, којима свако попушта да буде на њихову, на место да их скрха и сломије, те да буде онако као што ваља.

Ала је дивно изгледала млада госпа у белој свиленој хаљина.

Косу је накитила свежим ружама, а усне јој се смеше милокрвно, задовољна је, јер јој и огледало каже да је лепа, да је драгесна. Таман је била готова, кад јој је муж дошао по њу. Угипио је очи у њу, па се све топи од милине, како му је жена дивна. Кола чекајуна улици она му се маша руци да полазе.

На мах застаде, ведро чело натупшти таван облачак, „Шта ти је злато моје“ — упита је муж.

— Ништа, ништа — нешто сам се сетила — рече госпа осмешкујући се. — Та знаш да је Ранко чудан светац, тек му штогод звекне у намет. — Хајде да му рекнемо лаку ноћ!

— Ранко спава — рече дадиља кад родитељи уђоше у собу. По соби стоје разбачене играчке, на столу је пола празна здеља млека, Ранкова вечера. Дадиља је сановно жмирада у накинђурену госпу, када она приђе постељи свога јединчета.

Родитељи се нагоше над својим љубимцем. Како је љубак и мио и кад спава. Мати му спусти за часак киту цвећа на постељу и загледа се у детиње обрашчиће. Како су се зажарили, чисто пламте и гору.

— А што је тако рано лег'о, отојч' немадох каде да му речем лаку ноћ. —

— Био је уморан, милостива, па је нешто зловобан, чудно ми кашље, не допада ми се тај кашаљ, заспао је на столицу. — Мати се наже над Ранком и пољуби га у врело чело, па у румена уста а коса јој се осу по белим јастуцима.

— Хајде жено задоцнићемо — рече јој муж и додаде јој цвеће лепену.

Још за часак, па је опет све било мирно и тихо у маленој детињој изби, по зраку се делујао тежак и загушљив мирис од материног цвећа и парфема. На постељу се скрунило неколико листића, а Ранко је спавао, па се час по немирно праћакао, кашљао је и бунцао је у сну.

Стара даја сунула је у жижак капцу воде, да је једва светломрцао, пружица се на банак близу пећке, па је туде дремала, пре него што ће се свући и лећи.

Ранко је спавао, мајка га је пољубила, даји га је оставила, а отишла је да се вије на игранци. Светила су светлела, цвеће је мирисало и венуло је у загушном зраку, све су се очи зажариле од игре и уживања, ноћ је пролазила као тренутак. (Свршиће се.)

ШТА БИВА ПО СВЕТУ.

— Луче је отпутовао и секретар краљевскога комесара Хубера горе. Чујемо да ће скоро изићи у званичним новинама извештај комесаров, потврда устрјетства и других израда саборских, да ће професори бити повраћени на своја места итд.

— Скупштина словенских педагога у Бечу отворена је свечано у уторник 14 (26) овог месеца. Велико је учествовање и одушевљење скупштинара, којих је дошло до 200, са свих словенских страна.

— Хрватски сабор отворно је председник Мажуранић 13 (25) августа, у својој беседити нада се: да ће основа погодбе бити примљена и да ће се прегледати прорачуни за 1873 и 74.

У Свилајинцу (у Србији) је основана Српска подунавска банка.

— Српски министар финансија Панта Јовановић, дао је оставку и стављен је у пензију. Њега заступа министар правде М. Лазаревић.

— Кнез Милан примљен је депо у Бечу.

— Бечке новине јављају, да је немачки цар Виљем, дајући ручак на дан рођења аустро-угарскога цара и краља, између осталих гостију у купатилу Гастајну, позвао на част и преузвишенога владика српског Арсенија Стојковића.

— У Новом Саду 16 августа састали су се учитељи среза (протопопијата) новосадаког и установише се као српски учитељски збор, изабравши себи за председника А. Михаиловића овд. учитеља, а за перовођу Косту Шијачког учитеља футошког. Договарали су се како да се изведу најновије школске наредбе. Исход њихова саветовања поднеће на употребу школском одбору епархије бачке.

КЊИЖЕВНОСТ.

НАЈНОВИЈЕ

ШКОЛСКЕ УРЕДБЕ,

које су издате од висок. школ. савета за све српнар. школе. — могу се добити и наручити комад по 15 нов. а на више са уобичајеним рабатов, у

Срп. нар. задруж. штампарији,
у Новом Саду.